

ПИТАННЯ ПРОФІЛАКТИКИ НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖЕННЯ ІЗ СПЕЦІАЛЬНИМИ ТЕХНІЧНИМИ ЗАСОБАМИ НЕГЛАСНОГО ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ

Бурхливе зростання кількості спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації (далі — СТЗНОІ), удосконалення їх якості та постійне розширення сфер потенційного використання обумовили відповідне кримінально-правове реагування на відповідні соціально небезпечні процеси. Сьогодні у Кримінальному кодексі України (далі — КК) діє ст. 359, яка встановлює кримінальну відповідальність за незаконне використання, збут та придбання СТЗНОІ [1]. При цьому у кримінально-правовій доктрині України існують невирішені проблеми теоретичного та прикладного характеру, пов'язані з кримінальними посяганнями, в яких використовуються СТЗНОІ; вони мають великий ступінь дискусійності та потребують на оперативне вирішення.

Зокрема досі відсутні одностайні уявлення щодо характеру та змісту профілактичних заходів щодо незаконного використання СТЗНОІ, що обумовлює актуальність відповідних наукових досліджень. Зазначимо, що певні аспекти складу злочину, передбаченого у ст. 359 КК, містяться у роботах П. П. Андрушка, В. П. Анчукова, П. С. Берзіна, В. М. Бутузова, В. Б. Вехова, Ю. М. Громова, В. О. Копилова, М. О. Корчевського, В. Д. Курушина, А. М. Ришелюка, Д. О. Янишевського тощо. Однак до цього часу відсутні самостійні наукові роботи, присвячені дослідженню вказаного злочину, зокрема у контексті його профілактики. Таким чином, метою нашої статті слід визнати аналіз кримінологічної профілактичної роботи із попередження незаконного використання СТЗНОІ; її завданнями слід вважати визначення форм профілактики відповідних злочинів та характеристику відповідних організаційно-профілактичних механізмів.

Загальне профілактичне значення у контексті злочинів, передбачених ст. 359 КК України, має Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 5 липня 1994 р. № 80/94-ВР [4]. За ч. 3 ст. 10 цього закону спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань організації спеціального зв'язку та захисту інформації здійснює контроль за забезпеченням захисту інформації, яка є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом. У іншому Законі України, «Про Національну систему конфіденційного зв'язку» від 10 січня 2002 р. № 2919-III, надається визначення відповідної системи та її компонентів: спеціальних телекомунікаційних систем (мереж), централізованих систем захисту інформації та оперативно-технічного управління [4].

Вказаним вище спеціальним органом у сфері зв'язку та інформації стала, за Законом України від 23 лютого 2006 р. № 3475-IV, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України (далі — ДССЗІУ). За ч. 1 ст. 16

цього закону на ДССЗЗІУ покладаються обов'язки, актуальні у контексті незаконного поводження із СТЗНОІ [2]. Саме до цієї служби перейшли відповідні інформаційні повноваження СБУ і тепер основним органом у загальній профілактиці злочинів, передбачених ст. 359 КК України, є саме ДССЗЗІУ, а суб'єктом спеціальної профілактики — СБУ.

Слід вказати й Правила забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 29 березня 2006 р. № 373, що встановлює порядок автентифікації інформації та захисту в системі, зокрема відкритої інформації. Певну роль також відіграють Положення про державний контроль за станом технічного захисту інформації, схвалене наказом Адміністрації ДССЗЗІУ від 16 травня 2007 р. № 87, та Порядок оцінки стану захищеності державних інформаційних ресурсів в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, схвалений наказом Адміністрації ДССЗЗІУ від 4 липня 2008 р. № 112. Цей акт обумовлює дію Порядку координації діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, військових формувань, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності з питань запобігання, виявлення та усунення наслідків несанкціонованих дій щодо державних інформаційних ресурсів в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, схваленому наказом Адміністрації ДССЗЗІУ від 10 червня 2008р. № 94.

Іншим, галузевим, напрямом профілактичної діяльності є заходи з регламентації в Україні виготовлення, експорту та обігу СТЗНОІ. Зокрема, був ухвалений указ Президента України від 14 грудня 1998 р. № 1346/98 «Про заходи щодо посилення контролю за розробленням, виготовленням і реалізацією технічних засобів негласного отримання інформації». Відповідні аспекти сьогодні регламентуються указом Президента України від 13 квітня 2001 р. № 256/2001. Цим актом було визначено, що реалізацію державної політики з розроблення, виготовлення, реалізації та придбання спеціальних технічних засобів (далі — СТЗ) для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного одержання інформації та забезпечення державного контролю і координації діяльності державних органів у цій сфері здійснює СБУ.

Постановою Кабінету Міністрів України від 27 жовтня 2001 р. № 1450 було схвалене Положення про порядок розроблення, виготовлення, реалізації та придбання (далі — СТЗ) для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, яке сьогодні має чинність. Розроблення та виготовлення нових або модернізація існуючих зразків СТЗ здійснюється виконавцями шляхом науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, виключно для задоволення потреб державних та іноземних замовників. Іншим важливим актом у цій сфері є Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з розроблення, виготовлення СТЗ для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівлі СТЗ для зняття інформації з каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації, схвалені наказом Державного комітету України з питань регуляторної

політики та підприємництва та СБУ від 10 жовтня 2006 р. № 92/669. Цей документ містить визначення таких засобів їх розроблення, виготовлення та торгівлі ними, а також перелік їх видів.

Усі заходи щодо ліцензування господарської діяльності у цій сфері здійснюються СБУ в порядку, визначеному Законом України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності». Слід вказати, що вказаним Ліцензійним умовам передували майже аналогічні Ліцензійні умови, затверджені наказом Держкомітету України з питань регуляторної політики та підприємництва та СБУ від 29 січня 2001 р. № 17/17 та Інструкція про умови і правила провадження підприємницької діяльності (ліцензійні умови) з розроблення, виготовлення і реалізації СТЗ (в тому числі іноземного виробництва) для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації та контроль за їх дотриманням, схвалена наказом Ліцензійної палати України та СБУ від 7 квітня 1999 р. № 30/76.

Після ухвалення Ліцензійних умов від 29 січня 2001 р. наказом Держкомітету України з питань регуляторної політики та підприємництва та СБУ від 16 вересня 2002 р. № 101/309 був затверджений Порядок контролю за їх додержанням, що не втратив чинності після ухвалення Ліцензійних умов 2006 р. За цим Порядком, контроль за додержанням суб'єктами господарювання, що провадять діяльність з розроблення, виготовлення, торгівлі СТЗ (ліцензіатами), Ліцензійних умов здійснюють СБУ як орган ліцензування, а також Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва і його територіальні органи шляхом проведення планових і позапланових перевірок.

Втім особливе значення має, на нашу думку, галузева профілактика незаконного використання СТЗНОІ у форматі, передбаченому Кодексом України про адміністративні правопорушення (КУпАП). Законом України від 11 травня 2004 р. № 1703-IV було внесено зміни до КУпАП, зокрема через запровадження у ст. 195-5 адміністративної відповідальності за незаконне зберігання СТЗНОІ. Слід зазначити, що виготовлення СТЗ слід кваліфікувати за ст. 164 КУпАП «Порушення порядку провадження господарської діяльності»; характерно, що законом України від 11 травня 2004 р. до компетенції органів СБУ було віднесено складання протоколів та ведення адміністративних справ як по ст. 195-5, по запровадженій ст. 212-6 КУпАП «Здійснення незаконного доступу до інформації в автоматизованих системах», так і по ст. 164 у частині, що до правопорушень у галузі господарської діяльності, ліцензії на проведення якої видає СБУ. На жаль, у відкритих джерелах відсутні повні та системні відомості щодо адміністративної практики СБУ по ст. ст. 164, 195-5 КУпАП за 2005–2009 рр. Водночас цікаво, що ще 9 липня 2001 р. був спільний наказ СБУ та Державної податкової адміністрації України № 176/278, у якому органам державної податкової служби України під час здійснення перевірок діяльності суб'єктів підприємницької діяльності приписувалося виявляти факти розроблення, виготовлення і торгівлі продукцією, яка містить ознаки СТЗ, із порушенням норм діючого законодавства.

Аналізуючи проблематику спеціальної профілактики незаконного поводження із СТЗНОІ, слід вказати, що і в її рамках провідна роль належить СБУ. Зокрема, за Концепцією реформування СБУ, схваленій указом Президента України від 20 березня 2008 р. № 249/2008 саме на неї у сфері контррозвідвальної діяльності покладено організаційно-правове вдосконалення системи протидії спеціальним інформаційним операціям і впливам, незаконному обігу і використанню технічних засобів негласного отримання інформації. Додамо, що на обґрунтовану думку фахівців СБУ, протиправна діяльність у сфері протизаконного обігу та використання СТЗНОІ не лише створює передумови до здійснення злочину, відповідальність за який передбачена ст. 359 КК України, а й приводить до витоку інформації з обмеженим доступом, що є власністю держави, у результаті чого може бути завдано значних збитків політичним та економічним інтересам держави [6]. У той же час слід зазначити, що спеціальна профілактика злочинів, передбачених ст. 359 КК України, полягає і у контролі за використанням СТЗНОІ уповноваженими правоохоронними структурами (зокрема, СБУ) під час здійснення оперативно-розшукової, контррозвідвальної та розвідвальної діяльності.

У цьому контексті слід згадати норми указу Президента України від 7 листопада 2005 р. № 1556/2005 «Про додержання прав людини під час проведення оперативно-технічних заходів» [3]. Відповідно до ст. 1 Указу Президента України від 7 листопада 2005 р. № 1556 постановою Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2007 р. № 1169 був затверджений Порядок отримання дозволу суду на здійснення заходів, які тимчасово обмежують права людини, та використання добутої інформації. За Порядком, для отримання дозволу керівник підрозділу, у провадженні якого перебуває справа, або його заступник вносить на розгляд суду подання про отримання дозволу, погоджене у визначених законом випадках з прокурором.

Аспекти судового розгляду подань про використання СТЗНОІ також є відображеними у постанові Пленуму Верховного Суду України від 28 березня 2008 р. № 2 «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства». Зняття інформації з каналів зв'язку, за постановою від 18 листопада 2003 р., полягає у застосуванні технічного обладнання, яке дає змогу прослуховувати, фіксувати та відтворювати інформацію, що передавалася цим каналом зв'язку. Під «іншими технічними засобами отримання інформації» у постанові розуміються такі засоби, які дають змогу негласно фіксувати поза каналами зв'язку розмови, дії, обстановку.

Висновки. Отже, дослідивши аспекти кримінальної профілактики незаконного поводження із СТЗНОІ, слід визнати, що така профілактика у своїх правових та організаційних формах може бути розподіленою на загальну, галузеву та спеціальну. Загальна профілактика полягає у встановленні механізмів захисту інформації в інформаційних мережах від незаконного втручання, розробленні та здійсненні заходів контрвтручання. Повноваження у цій сфері є роз-

поділені між СБУ та ДССЗЗІУ, іншими державними установами у сфері зв'язку. Галузева профілактика полягає насамперед у регулюванні процедур виготовлення, реалізації та імпорту СТЗНОІ шляхом ліцензування та контролю за виконанням ліцензійних умов, що здійснює СБУ разом із митними, податковими та іншими органами. Така профілактика також полягає у здійсненні СБУ адміністративної практики за ст. 164, ст. 195-5 КУпАП. Спеціальна профілактика полягає як у профілактичних заходах СБУ щодо попередження незаконного використання, придбання, збуту СТЗНОІ, так і у механізмах судового контролю за використанням СТЗ правоохоронними органами. У майбутньому аналіз статистики, що буде накопиченою по ст. 195-5 КУпАП та ст. 359 КК України, дозволить з нових позицій дослідити відповідні аспекти профілактики зазначених злочинів та правопорушень.

Література

1. Кримінальний Кодекс України : прийнятий 5 квіт. 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25. Ст. 131.
2. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України : Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3475-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 30. — Ст. 258.
3. Про додержання прав людини під час проведення оперативно-технічних заходів : Указ Президента України від 7 листоп. 2005 р. № 1556/2005 // Офіційний вісник України. 2005. № 45. Ст. 2834.
4. Про захист інформації в автоматизованих системах : Закон України від 5 лип. 1994 р. № 80/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 31. — Ст. 286.
5. Про національну систему конфіденційного зв'язку : Закон України від 10 січ. 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 15. — Ст. 103.
6. Щодо протидії незаконному використанню технічних засобів негласного отримання інформації : інформація Прес-центру СБУ від 8 травня 2008 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт СБУ. — Режим доступу : <http://ssu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article>.

Анотація

Цицбал М. І. Питання профілактики незаконного поводження із спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації. — Стаття.

У статті проаналізовано особливості профілактики злочину, передбаченого ст. 359 КК України. Досліджено організаційно-правові механізми загальної, галузевої та спеціальної профілактики, викладена відповідна авторська позиція.

Ключові слова: спеціальний технічний засіб, незаконне отримання інформації, кримінальне законодавство, профілактика злочинів.

Аннотация

Цицбал Н. И. Вопросы профилактики незаконного обращения со специальными техническими средствами негласного получения информации. — Статья.

В статье проанализированы особенности профилактики преступления, предусмотренного ст. 359 УК Украины. Исследованы организационно-правовые механизмы общей, отраслевой и специальной профилактики, изложена авторская позиция.

Ключевые слова: специальное техническое средство, незаконное получение информации, уголовное законодательство, профилактика преступлений.

Summary

Tzymbal M. I. Questions of the prophylactic of the illegal use of the special technical tools of hidden getting the information. — Article.

The aspects of the prophylactic of the crime, foreseen by the Art. 359 of the CC of Ukraine are analyzed in the article. The organizational legal mechanisms of common, group and special prophylactic of this crime are looked at, coherent author's position is laid.

Keywords: special technical tools, illegal getting the information, criminal legislation, prophylactic of the crime.

УДК 34 343.9

Ю. В. Раковська

ОСОБЛИВОСТІ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ЧОЛОВІКІВ У РАМКАХ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Гендерні стереотипи, розмитість меж між торгівлею людьми й незаконною міграцією, особливості психології (сором та неусвідомлення факту того, що особа стала жертвою торгівлі людьми) не дають можливості у повній мірі дослідити та проаналізувати особливості експлуатації чоловіків у процесі торгівлі людьми.

Статистична інформація про торгівлю чоловіками носить епізодичний характер, незважаючи на актуальність даної проблеми, зростаючий попит та важливість даного «ринку» та його вплив на світову економіку.

В рамках діяльності Організації Об'єднаних націй, Міжнародної організації міграції, Міжнародної організації праці, Агентства США по міжнародному розвитку, Міжнародного союзу працівників харчової та тютюнової промисловості, сільського господарства, ресторанного та готельного обслуговування, громадського харчування та суміжних галузей піднімалися окремі питання щодо зростаючого й загрожуючого впливу трудової експлуатації в сучасних умовах.

Окремим аспектам трудової експлуатації в рамках торгівлі людьми присвячені праці В. Іващенко, К. Левченко, А. Орлеан, А. Топчій, О. Ізбаш, Ю. Седая, Н. Ільїна та інших. Однак детальне вивчення особливостей трудової та сексуальної експлуатації чоловіків не проводилося.

Тому метою даної статті є вивчення особливостей експлуатації українських чоловіків у рамках торгівлі людьми в Україні та світі, визначення основних сфер суспільного життя, в яких чоловіки стають об'єктами торгівлі людьми.

За даними Міжнародного бюро праці (ILO), прибуток від всіх видів насильницької праці (рабства) становить 44,3 млрд доларів щорічно. З них 31,6 млрд приносить торгівля людьми, зокрема, сексуальне рабство приносить 27,8 млрд доларів щорічно.

Тисячі молодих українців стають жертвами торгівлі людьми при виїзді за межі України. Відсоток чоловіків, що постраждали від работоргівлі, збільшується не просто з кожним роком, а щокварталу [1].